

Ett nytt Ryssland – Vart är vi på väg?

av *Lars Ekeman*

Résumé

Although the Soviet Union collapsed, its security structures still remain. To this day, they have continued to influence the Russian regime's way of executing power. In this article, I discuss several characteristics of this regime. First of all, I elaborate on the rather severe financial situation the regime is facing, mainly due to the lower price on energy and the Russian regime's dependence on future oil prices. Secondly, I discuss the rhetoric of the regime: how it conveys a different understanding of security, and whether or not the regime's decisions can be regarded as rational or not. Thirdly, I try to identify what kind of threat the regime poses, given that the military issue is but one of several problematic aspects of the regime's agenda. Finally, I discuss the question of how Sweden should react to the fact that the long-standing European peace order has been broken. Is the Declaration of Solidarity enough, or has the time come for the long discussed NATO membership?

ANNEKTERINGEN AV KRIM och det lågskaliga kriget i Ukraina bekräftar en rysk aggressiv utrikespolitik. Till det yttre med framsteg – men kostnaden tär på de stapplande steg som bär den. Det väcker frågan om Rysslands nuvarande regim verkligen har förmåga att bedöma konsekvenserna av sina beslut.

Jag menar, att den ryska regimen arbetar utifrån andra utgångspunkter och en annan politisk logik. Den har en annan syn på begreppet ”säkerhet”, liksom på hur samhället ska organiseras. Den ser på ett annat sätt på människans värde och rättigheter och den har en annan syn på rättsstaten än den avgörande betydelse som vi lägger vid dessa begrepp. Vad vi upplever är en konflikt om synen på grundläggande värderingar och därför allvarlig och farlig.

Den ryska synen på säkerhet utgår ifrån makt och kontroll. Vår ifrån lika värde och gemensamt intresse. För oss är territorium och nationens roll av underordnad betydelse. Våld är uteslutet som medel för territoriella förändringar. Det har varit ledstjärna för

vår säkerhetspolitik i decennier. Vi influeras mer och mer av idén om en säkerhetspolitik som utgår ifrån individen. Det är i människans säkerhet som säkerhetspolitiken ska börja, inte i statens eller nationens. Statens existens förtjänas bara då den skapar värde för människan. Nationsbegreppet såsom det missbrukas av den ryska regimen och högerpopulistiska rörelser i flera av Europas länder innehåller en farlig väg att gå.

Om vi inte förstår konfliktens natur, definierad utifrån de stora skillnader som finns mellan oss och den ryska regimen, kan vi lätt navigera fel. Vi har inte samma värderingar. Den ryska regimen vill påtvinga oss sin syn. Den använder våld när det behövs och bedöms som lämpligt. Dess aggressivitet ska mötas som hitintills, civiliserat, med fasthet och kloket, utan eftergifter och med dörren öppen mot en annan väg att gå. Det finns många i Ryssland som vill något annat än det som nu sker.

Det leder till några frågeställningar som känns betydelsefulla och som diskuteras i denna uppsats. En central fråga är vilken

sorts regim det är som leder Ryssland och som fattar de avgörande besluten. Det är lätt att helt enkelt dra slutsatsen att ledningen förlorat sin omdömesförmåga. Men att nöja sig med den slutsatsen vore lika farligt som det vore lättvindigt. Istället bör vi ställa oss frågan om hur detta omdöme fungerar?

Den ryska politiska ambitionen vilar helt och fullt på den ryska ekonomin. Ekonomin beror i mångt och mycket på oljepriset. Men av Putins utsagor att döma, så tycks ledningen ha slagit in på en ”övervintringsstrategi” – som om oljepriset följde samma mekanik som årstiderna. Oljeprisets mekanismer liksom utvecklingen i den ryska ekonomin behöver diskuteras. Andra områden som synes vara relevant och betydelsefulla är retoriken och regimens förhållningssätt till och syn på omvärlden. Likaså den militära dimensionen, eftersom militär styrka och den doktrin som utgör idén om dess utveckling och användning, är kanske de viktigaste medlen för den ryska regimens utrikes- och säkerhetspolitik.

Det leder naturligt till frågan om riskerna i vårt närområde och vilka val vi har. Gör vi tillräckligt? Det är de frågor som jag sett som viktiga och som ligger till grund för framställningen.

Regimens karaktär

”Dessa är de paranoidea mål för vilka rysar och ukrainare dör medan Ryssland självt sjunker in i lögner, våld, obskuranism och kejsrerlig hysteriskrev den ryska oppositionspolitikern Boris Nemtsov i *Kyiv Post* den 1 september 2014 om det ryska angreppet på Ukraina.¹ Några månader sedan, på kvällen den 27 februari 2015, sköts han ihjäl av okända män. Han mördades, när han var på väg till fots, inte långt från Kreml. Mördarna försvann snabbt från platsen. Några dagar senare

greps några påstådda gärningsmän. Det var ytterligare ett av flera ouppklarade politiska mord i Ryssland. I vissa fall har en gärningsman identifierats men, den verkliga uppdragsgivaren eller uppdragsgivarna förblir okända.

”Du kanske kan tvinga mig att vara tyst, men den tystnaden kommer att ha ett pris för dig. Du har nu bevisat vilken hänsynlös barbar du är, som din värsta kritiker har hävdat” yttrade den avhoppade FSB-officern Alexander Litvinenko med adress till Putin, på sin dödsbädd i London. Han avled kort därefter, mördad med det radioaktiva ämnet Polonium. Av vem? Sanningen förblir höljd i dunkel liksom så många andra politiska mord där indicierna allt sedan 1930-talet pekat mot Kremls makthavare. Gift är i detta sammanhang ett tillvägagångssätt förknippat med NKVD och dess efterträdare KGB.²

KGB:s överlevnad och katastrofala inverkan på utvecklingen i nittioalets Ryssland diskuteras bland annat av Anne Applebaum i *The New York Review of Books*. Hon går igenom ett antal författare som skriver på detta tema. Genomgående är beskrivningen av skeendet från det tidiga 1990-talet, hur KGB sakta men säkert återtar och ökar sitt inflytande. Under det nya namnet FSB förnas det med uppstigande oligarker i det gemensamma syftet att slå vakt om inflytande och kapital.³ Det sker i en dold manipulativ process som inte minst Jeltsin av olika skäl skapade förutsättningar för. En vändpunkt är när Yevgeni Primakov i januari 1996 utnämns till utrikesminister. Primakov tillhör det ledande skiktet i det tidigare KGB och är chef för den, mot utlandet verkande, under rättelsetjänsten, SVR. Gradvis övergår den politiska makten till krafter som kommer från FSB eller den militära sektorn.⁴

Slutligen utnämner Jeltsin den som kommer från ingenstans och för det stora flerta-

let helt okände chefen för säkerhetstjänsten, Vladimir Putin, till Rysslands premiärminister den 9 augusti 1999. Rysslands nya regim vars verkliga maktbas är FSB, slår in på en väg som inom två år resulterar i att de väsentliga delarna av Rysslands spirande demokrati har förstörts och monterats ner.

Två veckor efter Putins utnämning exploderar en bomb i ett av Moskvas shoppingcenter varvid en person dödas och flera skadas. Några dagar senare sker en ny explosion. En bomb detonerar i ett hyreshus i staden Bryansk, inte långt från gränsen till Tjetjenien. Sextiofem människor dör i explosionen, av dessa är tjugotre barn. Den 8 september detonerar nästa bomb och förstör ett hyreshus i Moskva. Exakt etthundra människor omkommer. Fem dagar senare, sker ännu ett attentat och ytterligare en hyresfastighet i Moskva söndersmulas i spillror. Klockan är fem på morgonen. Etthundratjugofyra människor ligger döda i rasmassorna.

Den 22 september lyckas polisen, som larmats av en observant busschaufför, förhindra ytterligare ett attentat. Man omhändertar och desarmerar tre säckar med det explosiva sprängämnet hexogen jämte mekanismen som var satt att utlösa bomben exakt klockan 0530 den 23 september 1999. Ryssland är i panik. Den lokala FSB-enheten inleder omedelbart en undersökning. Den 23 september ber tjugofyra av Rysslands guvernörer i ett gemensamt brev till president Jeltsin att han ska överlämna makten till Vladimir Putin.

Samma dag gör Putin ett av sina första tv-framträdanden: ”Vi ska jaga dem tills vi har tagit dem. Var än de är så ska vi förgöra dem, även om vi finner dem på toaletten”.⁵ Det är den nya maktens retorik. Ingen medkänsla kommer offren till del i premiärministerns uttalande. Terroristerna ska förgöras, inte överlämnas till rättsvisan.

Den 24 september har inrikesministern Vladimir Rushailo ett möte där han meddelar att man nu antligen har lyckats förhindra ytterligare ett attentat och att man därmed har en ökad möjlighet att finna de ansvariga. En halvtimme senare meddelar emellertid den nye chefen för FSB, Putins efterträdare, att inrikesministern har fel. Han förklarar att inget attentat har förhindrats. Det var i själva verket en övning för att kunna förhindra ytterligare attentat. Han meddelar vidare att ett antal funna säckar är ofarliga och innehåller socker och var utplacerade av FSB. Han befinner sig i samma hus där inrikesministern just haft sitt möte och han talar direkt till närvarande medier.⁶

Ännu, femton år efter bombvågen som tog livet av 290 oskyldiga människor har ingen ansvarig för mordnen gripits. Ingen officiell trovärdig förklaring har lämnats. Däremot cirkulerar uppgifter om att makten själv var inblandad och de som försökt komma fram till sanningen bakom attentaten har riskerat och förlorat sin egendom och åtminstone i ett fall mördats. Alexander Litvinenko, var en av dem som hade forskat efter sanningen.

Det återstod knappt ett halvår fram till dess att Jeltsin i sitt nyårstal år 2000 meddelar att han avgår. Den 26 mars 2000 väljs Putin till Rysslands president och den 7 maj installerat han i ämbetet. Som en av sina första ämbetsåtgärder, sex dagar senare, föreslår Putin ett antal nya lagar. Det är förslag om att överhusets system med valda ledamöter ska ändras. Den nya representationen ska bestå av två representanter från var och en av Rysslands åttionio regioner, vilka ska utses av respektive guvernör. Ytterligare ett förslag innebär att varje regionguvernör ska kunna skiljas från sitt ämbete utan domstolsbeslut. Ett tredje innehåller förslag om att indela Ryssland i sju superregioner som ska styras av särskilda ledare som utses av

presidenten. Dessa ska bland annat övervaka de valda regionguvernörernas arbete. Förslagen passerar genom Duman och stadfästs som lag.⁷

Inom ett år är Rysslands viktigaste fristående media och TV-företag kontrollerade av staten. Två av deras tidigare ägare, Vladimir Gusinsky NTV och Boris Berezovskij Kanal 1, har flytt till utlandet.

I valet till duman i december 2003 erövrade Putins parti, Det enade Ryssland, nära hälften av platserna. OSSE som närvarat med observatörer rapporterade att valet i flera avseenden inte levde upp till europeisk standard.⁸ Vid presidentvalet 2004 har nya administrativa lagar införts som försvårar för oberoende kandidater att registrera sig. De som lyckas utsätts under valkampanjen för trakasserier av polis och myndigheter, vilka gör deras kampanjer meningslösa. De sista resterna av det liberala Ryssland har marginaliserats. Den nya regimen har slutligen säkrat makten.

Resultatet är att statens beslutsvägar gradvis har inlemmats i en dold process. En inofficiell, korrupt ordning har vuxit fram där landets säkerhetstjänst har en betydande roll. Makt och inflytande skapas genom beskyddare och bygger på ett klientförhållande. Transparensen har uteblivit och därmed förutsättningarna för att kunna granska makten och dess beslut. Politikens intressemotsättningar jämkas inte i en öppen process, utan hanteras i en sluten sådan som ingen helt har insyn i eller kontroll över. Viktiga samhällsintressen, som hade kunnat verka modererande i en mer fredlig, demokratisk riktning, lämnas utanför. Norges generalkonsul i Murmansk beskrev förändringen för en besökande nordisk Folk och Försvar-delegation 2007 med orden ”man vet inte längre när och av vem som besluten fattas”. Mekanismer och institutioner

för fredlig kommunikation mellan makten och medborgarna har monterats ner.

När Putin lyfts fram och utses som Jeltsins efterträdare, uttrycker han inledningsvis en vilja till samarbete med väst som tydde på en insikt om ömsesidig nytta. Råvaror och säkerhet i utbyte mot teknik och investeringar. Perioden varar fram till 2003. Bland annat på grund av det amerikanska angreppet på Irak och Natos fortsatta utvidgning så förändras inställningen. Under 2004 skiftar den ryska politiken bort från en samförståndstanke med väst.⁹ Ryssland blir efterhand alltmer auktoritärt. Utvecklingen sker successivt, och många fortsätter att hoppas på att demokratin ändå ska överleva trots de oroande tecknen.

En vattendelare utgör valet till duman 2011, då civilsamhället närmast revolterade, bland annat i form av omfattande demonstrationer i Moskva. Den 10 december samlades 50 000 personer i protest mot det riggade valet och det ökade inflytandet för ledarskapets maktparti, Det enade Ryssland, som detta resulterade i. Under denna period hamnade även Putin själv, under några offentliga möten, i situationer som direkt ifrågasatte honom personligen. Det folkliga motståndet har för närvarande övervunnits genom ytterligare lagstiftning som i praktiken omöjliggör opinionsbildningen genom offentliga möten. Den nästa revolutionära stämning som rådde under denna korta period¹⁰ har starkt bidragit till en ökad nervositet och repressivitet.

Maktens förutsättning – ekonomin

Ryssland har 142 miljoner invånare att jämföra med Italiens 61 miljoner.¹¹ Italiens per capita inkomst (nominella) är 35 823 USD medan Ryssland hamnar på 12 925 USD per capita.¹² Dessa enkla grundläggande

ekonomiska fakta visar på svårigheten i den ryska självbilden att fortfarande vara en stormakt.

En enkel jämförelse av några länders BNP¹³ bekräftar ytterligare denna bild.

Land	BNP miljarder USD	Land	BNP miljarder USD
EU	17 512	Italien	2 129
USA	15 512	Ryssland	2 057
Kina	10 355	Sverige	558
Tyskland	3 820		

Ryssland har i det sammanhang som visas i tabellen, små ekonomiska resurser och ligger i den europeiska ligan efter både Storbritannien, Frankrike och Italien. Till detta kommer att den ryska ekonomin till skillnad från Italiens mångsidiga näringsliv i hög grad är beroende av råvaruexport, främst gas och olja. Ryssland producerar ytterst få produkter som går att exportera förutom vapen.

En rad indikatorer pekar mot ett allvarligt försämrat ekonomiskt läge i Ryssland. De efter annekteringen av Krim och våldet mot Ukraina införda sanktionerna är kännbara och kostar landet, enligt finansminister Siluanov, mellan 40 och 60 miljarder dollar per år. Det är emellertid fallet i oljepriset som skapar det stora inkomsttappet. Siluanov talar om minskade inkomster på ca 180 miljarder dollar.¹⁴ Inflationen har ökat och anges av Världsbanken som ett av ekonomins stora problem. Rubelns ras mot dollarn är välkänt. För ett år sedan kostade en dollar runt 35 rubel. I mars 2015 kostar en dollar ca 60 rubel. Det är förödande för importen och för företag och privatpersoner som har lån i utländsk valuta. Rubeln flyter fritt mot dollarn och restriktioner har införts för växling av rubel mot andra va-

lutor. Det går inte längre att med stödköp hålla uppe rubelns värde.

Världsbanken sänkte i januari 2015 prognosen för tillväxten i den ryska ekonomin och bedömer att BNP kommer att minska under 2015 med 1,5 % – 2,9 %. Som främsta orsak angavs fallet i oljepriset till under 50 dollar per fat,¹⁵ som ger stora påfrestningar på budgeten. Frågan om banksystemets kapitalförsörjning utgör ett av de stora problemen.¹⁶

För att möta utvecklingen har man reducerat utgiftsposterna i budgeten för 2015. Utgifterna har skurits ner rakt över med 10 % vilket emellertid inte gäller militärbudgeten och direkta transfereringar. Man utgår därvid från ett bedömt oljepris under 60 dollar per fat.¹⁷ Siluanov tar även upp behovet av förstärkning av banksektorn genom att man utnyttjar statliga reservfonder. Han har, i likhet med sin företrädare, tidigare under hösten 2014, offentligt uttryckt behovet av att ompröva och minska kostnaderna för försvarsreformen. Uppenbarligen har han tvingats vika sig för krafter som till varje pris vill fortsätta den militära upprustningen.

I sitt anförande på Folk och Försvars Rikskonferens i Sälen 2015 berättade Torbjörn Becker, från SITE (Stockholm Institute of Transition Economics), att motsvarande 100 miljarder dollar av reservmedel har utnyttjats under 2014 för att möta utvecklingen. Valutareserven var vid ingången av 2014 motsvarande 500 miljarder dollar. På grund av EU-sanktionerna är det inte möjligt för ryska företag och banker att söka finansiering i utlandet. Det samlade behovet bedömer Becker vara betydligt större än vad centralbanken har i reserver.

I slutet av februari 2015 informerar Rysslands biträdande finansminister Tatiana Nesterenko att regeringen begär att duman ska medge frisläppande av ytterligare ca 60

miljarder dollar ur krisfonden. Medlen ska användas för att möta årets bedömda underskott i budgeten på 3,7 %. Det är nära nog hälften av fondens medel som uppgår till ca 100 miljarder dollar. Den ryska statens intäkter beräknas falla från tidigare beräknade 363 miljarder dollar, till 300 miljarder dollar.¹⁸ Den svenska budgetens inkomster är på ca 115 miljarder dollar.

Det stora utflödet av kapital leder enligt Becker till en realekonomisk nedgång på grund av att viktiga investeringar uteblir. En vattendelare utgör den ekonomiska krisen 2008, då ett ditintills positivt inflöde av kapital omvandlades till ett negativt utflöde. År 2014 är efter 2009 det år då kapitalflykten från Ryssland har varit som störst.

Andra faktorer av mer långsiktig och än allvarligare karaktär är behovet att modernisera och utveckla industrikapacitet och infrastruktur. Rysslands demografiska problem med en minskande, alltmer åldrande befolkning är ett tecken på svag framtidstro och missförhållanden. En fungerande rättsstat saknas, vilket är förutsättningen för att man ska kunna genomföra strukturella reformer. Fortfarande saknar Ryssland en modern egendomslagstiftning.

Under ett möte med dumaedamöter den 22 december 2014 talade Putins till stor del om den ekonomiska krisen som, enligt hans uppfattning, i likhet med 2008 och 2009 kommer att bli kortvarig. Det gäller att bita ihop till dess att oljepriset stiger och återger en balanserad budget. Sanktionerna är visserligen besvärliga men drabbar också i hög grad väst, enligt Putins åsikt. Han understryker behovet av teknisk utveckling och en mer diversifierad ekonomi. Därmed anger han strategin för att möta krisen vilken bygger på förutsättningen att oljepriset kommer att återhämta sig med början under 2017. Talet visar på en insikt om Rysslands pro-

blem, men samtidigt har dess president inga handfasta förslag om hur de ska lösas.¹⁹

Ryssland står således inför en allvarlig ekonomisk kris med en nedgång i den reala ekonomin och minskat förtroende i omvärlden. Prisökningar, reducerade löner, sämre sjukvård, höjda räntor och livsmedelspriser skapar hårda villkor för den ryska allmänheten. Även om Putins strategi ”att överleva tills oljepriset har hämtat sig” skulle visa sig fungera, så kräver Rysslands allvarliga strukturella samhällsproblem andra lösningar än ett stigande oljepris. Den ekonomiska verkligheten leder mot en framtida inrikespolitisk instabilitet och är därmed en fara för regimen som å sin sida är oförmögen på grund av systemets natur att vända utvecklingen.

Oljepriset är avgörande på kort och medellång sikt

Hälften av Rysslands budgetintäkter kommer från export av gas och olja. Av dessa står oljan för 80 procent. Ökningen i oljeproduktionen har minskat och bedöms nu närmast ha stagnerat.²⁰ För 2014 krävdes ett oljepris på 93 USD per fat för att inkomster och utgifter skulle balanseras i statsbudgeten. Redan under andra hälften av 2014 började oljepriset röra sig nedåt och i en takt som överraskade många bedömare. För 2015 utgick den ryska budgeten från ett pris på 100 USD per fat vilket med nuvarande prognoser gör situationen avsevärt sämre. Tidigare har det högsta priset på olja tangerat 115 USD per fat. Därefter har priset fallit med över 26 % och har nu varit nere på nivåer under 50 USD per fat (Brent Oil).²¹

Orsakerna till den allt billigare oljan i världen kan förenklat förklaras med ökad tillgång och stagnerad efterfrågan. År 2010 konsumerade världen 88,9 miljoner fat per

dag. År 2014 var motsvarande siffra 92,4 miljoner fat per dag. Efterfrågan på olja har visserligen stigit men inte alls lika mycket som tillgången har ökat. Efterfrågan 2015 bedöms fortsätta att stagnera.²² Det är emellertid avsevärt svårare att uttala sig om en eventuell ökning eller minskning i oljeproduktionen, vilken är den andra av oljeprisets avgörande parametrar.

USAs egen oljeproduktion av skifferolja ökar starkt och har minskat den tidigare stora importen. Landets oljeproduktion är nu nästan på samma nivå som då den började stagnera i mitten på 1980-talet. Ca 30 % utgörs av skifferolja. Produktionen av olja ökar även på andra håll. Exempelvis har Irak, tvärt emot vad man skulle kunna tro, lyckats återskapa stora delar av sin tidigare produktionskapacitet. Andra länder med ökad produktion är Kanada och Brasilien. Saudiarabien har valt att bibehålla sin produktion på samma nivå för att försvara sina marknadsandelar. Man får mindre betalt men är en aktör som har råd med detta.

Stagnationen i efterfrågan beror bland annat på de stillastående ekonomierna i Europa och Japan men även på sådana faktorer som ökad energieffektivisering, som t ex bensinsnålare bilar. Flera bedömare tror att det låga oljepriset har kommit för att stanna på 2–3 år sikt, för att därefter öka i takt med att efterfrågan ökar. Den framtida utvecklingen av oljepriset beror emellertid på flera faktorer.²³

Två av dessa har vi redan nämnt – den ekonomiska utvecklingen i världen och energieffektiviseringen. Efterfrågan påverkas emellertid även av en annan faktor; skifferolja. Hittills är det endast USA som i stor omfattning börjat utvinna skifferolja. Stora tillgångar finns emellertid även i Ryssland, Kina, Argentina, och Libyen samt i ytterligare ett stort antal länder. För närvarande uppskattas att utvinningsbar skifferol-

ja utgör ca 10 % av världens totala oljetillgångar.²⁴

Det kanske inte verkar vara mycket men det är av stor betydelse för oljepriset. Det finns bedömare som anser att dagens oljepris på ca 50–60 dollar per fat kan komma att utgöra det framtida taket och att boten ligger någonstans vid 20 dollar per fat. Bedömningen utgår från produktionskostnaden för skifferolja som är ca 50 dollar per fat och motsvaras i ett konventionellt oljefält av ca 20 dollar per fat.²⁵ Det som här redovisas avser konstaterade tillgångar som bedöms vara utvinningsbara i stil med det som sker i USA. Till detta kommer osäkerheten om den framtida tekniska utvecklingen av utvinningen, vilken sannolikt kommer att möjliggöra produktion från mer komplicerade fyndigheter. En annan viktig faktor är de nu pågående inventeringarna av tillgångar på skifferolja. Det finns bedömare som menar att skifferolja på sikt kan komma att utgöra en avsevärt större del än de nuvarande tio procenten av de utvinningsbara oljefyndigheterna i världen.

Utvecklingen gynnar konsumenterna och minskar OPECS inflytande på oljepriset. Den har också inneburet att USA inte längre har samma energiberoende från omvärlden som tidigare. Därmed har man en större säkerhetspolitisk handlingsfrihet.

Även tillgången på skiffergas och den ökade exporten av denna innebär ett mer utsatt läge för Ryssland. Den ökade tillgången på LNG-kapacitet (flytande naturgas på fartyg) skapar ett ökat oberoende för Europa samtidigt som det har inneburit billigare gas. Gazprom har därför tvingats till omförhandling av gaspriset. En ytterligare prispressande faktor är att USA sannolikt kommer att börja exportera gas till Europa 2015/2016.²⁶

Det finns således en markant förändring i beroendeförhållandet mellan Europeiska

Unionen och Ryssland till den senares nackdel. Rysslands inflytande som olje- och gasexportör kommer att minska över tiden. Skifferrevolutionen gör att oljepriset kan komma att fortsätta att ligga på en låg nivå även bortom 2016/2017. Det innebär fortsatta ekonomiska påfrestningar för Ryssland. Det är emellertid svårt att göra längre prognoser om priset på olja då det finns flera parametrar som plötsligt kan ändras och som starkt kan påverka priset. En sådan är t ex om Saudi-Arabien skulle minska sin produktion, vilket omedelbart skulle påverka tillgången och därmed priset.

Föreställningar och retorik

”De har ljugit för oss många gånger, fattat beslut bakom vår rygg, ställt oss inför fullbordade faktum”, säger president Putin i sitt tal den 18 mars 2014 då han offentligt meddelar annekteringen av Krim och han syftar på väst. Han reflekterar över historien och Sovjetunionens sammanbrott och säger ”Det var först när Krim blev en del av ett annat land som Ryssland insåg att det inte bara var bestulet utan också plundrat”. Senare i samma tal – efter att ha tagit upp en rad oförrätter av väst begångna mot Ryssland – sammanfattar Putin med orden: ”Om du spänner fjädern ända till dess gräns, kommer den att slå tillbaka, hårt. Ha alltid det i minnet”.²⁷

Går man till webbsidan Russia Today, kan man t ex läsa om hur president Putin oroas av nynazism i de baltiska länderna.²⁸ I en intervju säger han ”Tyvärr börjar det vaccin mot nazismens virus som skapades under Nürnbergrättegångarna förlora sin effekt. Det demonstreras tydligt av de öppna manifestationer av nynazism som redan har blivit en ordning för dagen i Lettland och i de andra baltiska staterna”.²⁹ Hans rådgivare Sergej Markov, uttalar i svensk televi-

sion att de baltiska länderna har all anledning att frukta för sin existens vid ett eventuellt framtida krig. Vid sitt senaste tal till nationen lade president Putin hela skulden på tragedin i Ukraina på det fientliga väst.³⁰ Vilket han upprepade under sin årliga presskonferens den 18 december 2014.

Retoriken visar på ett politiskt etablering som skapar en bild av att Ryssland befinner sig i ett utsatt läge i en fientlig omvärld. Det ger ett intryck av en underliggande känsla av vilshenhet inför en dynamisk omvärld där Ryssland får allt svårare att hävda sin ställning. Vilket i sin tur tyder på en undermedveten insikt om att det system som man mer eller mindre snubblat in i inte klarar av en utveckling i takt med västvärldens utan hamnar på efterkälken. Uppgivenhet och frustration leder till aggressivitet och en bortträngning av de faktorer som utgör det verkliga hotet mot Rysslands framtid. Systemet saknar förmåga att kunna lösa de allvarliga strukturproblemen och vända förfallet av rättsstaten och skapa förutsättning för utveckling, välstånd och säkerhet.

Akademiker och officiella företrädare för den ryska staten för djupgående geopolitiska och militärstrategiska resonemang, som känns igen från det kalla krigets dagar. Framtonar en oroande bild av en omfattande och pågående geopolitisk diskussion om på vilket sätt Ryssland ska kunna motverka sitt utsatta läge, och hur man på olika sätt ska kunna öka inflytandet i Rysslands närområden. Det främsta hotet kommer från Nato, USA och i viss mån EU.³¹ Bilden finns också väl beskriven av FOI i dess Rysslandsforskning:³² ”ett ensamt Ryssland i en fientlig omvärld – vi måste hålla samman och sluta upp bakom vår president”.

Nato har, trots ett understundom bra samarbete, på grund av sin utvidgning uppfattats som ett hot. Förhållandevis välkänt är de uppgifter som Gorbatsjov, Sovjetunionens

siste president, har lämnat om att han muntligen blev lovad att en eventuell utvidgning av Nato skulle ske i samsyn med Ryssland. Något som aldrig har verifierats i ett skriftligt avtal men likafullt har blivit en sanning i Ryssland. Denna ”dolkstötslegend” har odlats effektivt av den mer mörka delen av det ryska etablissemanget. Mantrat har varit svek och bristande respekt från motparten. I en artikel publicerad i *Aftenposten* i Norge, baserad på uppgifter från Wikileaks, fastslår Putin i samtal med Natos generalsekreterare, Fogh Rasmussen att ”Nato inte längre tjänar något syfte och att det är i Rysslands intresse att Nato upphör att existera”.³³

Retoriken och det som den signalerar ska aldrig underskattas. Den ryska allmänheten förses med en ensidig bild av skeendet. Upprepade lögnar blir till slut sanning och skapar en acceptans för ökad risk.

Det finns också en sorts retorik från motparten – inte minst från amerikansk sida: ”You lost the cold war”. Dess betydelse ska inte underskattas. Än allvarligare var att Ryssland i många avseenden lämnades åt sig själv att bemästra de enorma svårigheter som väntade efter Sovjetunionens slutliga sammanbrott. Det fanns ingen Marshallplan. Samtidigt överlevde emellertid många av Sovjettidens strukturer, inte minst KGB, vars existens gör att man kan ifrågasätta möjligheten att en Marshallplan skulle ha lyckats.

Den ryska synen på säkerhet

Den ryska synen på säkerhet har under åren ändrats, om den nu någonsin har varit annorlunda, och skiljer sig från den som återfinns i Parisavtalet 1990. Detta glömda avtal sågs vara den slutliga bekräftelsen på det kalla krigets slut med etableringen av en ny syn på hur den framtida säkerheten ska utvecklas i Europa. Det undertecknades

av 35 stater däribland USA och dåvarande Sovjetunionen. Alla ställde sig bakom en fortsatt demokratisk utveckling, marknadsekonomi, respekt för mänskliga rättigheter, förhandlingar och att avstå från våld för att lösa uppkomna tvister.

Parisavtalet utgör tillsammans med Europeiska Unionen och CFE avtalet (Treaty on Conventional Armed Forces in Europe) de kanske viktigaste grundstenarna för freden i Europa. Det senare manglades fram under nästan två årtionden av mödosamma diplomatiska samtal och konferenser, som till slut resulterade i världshistoriens mest omfattande nedrustningsavtal. Huvuddelen av den ofantliga förstörelseförmåga i form av militär materiel och trupp som fanns i Europa transporterades bort, skrotades, förstördes och demobiliserades. Wiendokumentet och Open Sky-avtalen med inspektioner, övervakning och informationsutbyte om militära förband, grupperingar och utrustning övervakar att bestämmelserna efterlevs.

Under denna ordning har vi kunnat slå oss till ro i övertygelsen om att krig i Europa inte är möjligt. Idag uppvisar inte minst CFE, mycket betänkliga sprickor. I december 2007 deklarerade Ryssland att landet tillsvidare suspenderade fortsatt implementering av CFE och tills vidare inte avsåg att delta i informationsutbyte eller inspektioner.³⁴

Betydelsen av geopolitik och kontroll av territorium har en större betydelse i Ryssland än i väst. Säkerhet ingår i ett nollsummespel. Det finns vinnare och förlorare, inte ömsesidig nytta och vinst. Det är inte olikt den korruptionskultur som är Rysslands plåga. Medlen är en mångfald av olika åtgärder och metoder som kännetecknas av lögnar, propaganda och oärlighet och inkluderar även mord på politiska motståndare och militärt våld. Den militära dimensionen är av intresse, särskilt som en omprövning av

dess natur synes vara föremål för en pågående process.

En ny militär doktrin

I januari 2013 framträdde den ryska generalstabschefen, Valerij Gerasimov med ett uppmärksammat tal³⁵ vid ett möte i Krigsvetenskapsakademien i Moskva. I detta utvecklade han sin syn på det militära systemets roll i säkerhetspolitiken och i framtida konflikter. Särskilt tog han upp nödvändigheten att på ett ännu mer genomtänkt sätt bringa militära och civila medel och resurser att samverka för att man ska kunna nå framgång. Gerasimov analyserar bland annat händelserna under den Arabiska våren, operation Desert Storm i Irak och den pågående Natoleda operationen i Afghanistan. Han drar slutsatsen att det utvecklas nya metoder att föra krig av vilka flera inte kan anses vara militära. Doktrinen är således inte bara av militär natur.

Gerasimovs huvudbudskap är att reglerna för krigföring radikalt har förändrats och att de icke-militära medlen växer i betydelse i förhållande till de militära. Han talar om ett omfattande utnyttjande av politiska, ekonomiska, informations-, humanitära och andra, icke militära medel som implementeras genom att man utnyttjar befolkningens potential till protest. Allt detta kompletteras med militära åtgärder av dold natur, bl a informationskrigföring och verksamhet av specialförband och paramilitära grupperingar. En öppen användning av militära medel, delvis under sken av fredsbevarande verksamhet och krishantering, ingår också i de medel staten har till förfogande för att hävda sina intressen.

Den klassiska definitionen på säkerhetspolitiska hot skiljer på intention och kapacitet. I inte minst FOI:s Rysslandsforskning

men även andra källor, är den generella bedömningen att militärreformen står inför betydande svårigheter. Det är osäkert i vilken grad ambitionerna i denna är möjliga att nå. Exempel på svårigheter är bland annat korruptionen och krisen i den ryska försvarsindustrins förmåga att kunna leverera materiel som är i paritet med västvärldens tekniska nivå. Enligt FOI behäftas forskning och utveckling inom försvarssektorn med betydande problem som bland annat hänförs till bristfällig styrning, en allt äldre personal och omodern utrustning.³⁶ Slutligen så är statens ekonomiska resurser avgörande i absoluta tal för reformens genomförande.

Generalstabschefens anförande visar på utveckling av strategier och politik där andra och billigare medel och metoder kan användas för att successivt öka det ryska inflyandet inte minst i vårt närområde. Det vi i första hand har att förhålla oss till är asymmetri och hybridkrigföring. Vi borde diskutera och fundera mer kring dessa storheter. Teknisk överlägsenhet utgör inte någon garanti för strategisk framgång.

Med vilken rationalitet agerar den ryska ledningen?

Människan är och förblir en varelse med begränsad förmåga till rationella beslut, så också de som leder nationer. Rationalitet kan definieras som de handlingar man vidtar i en rådande situation, antingen verklig eller upplevd, i syfte att uppnå de mål som man har. Det finns en rad exempel på politiska beslut som fattats på grunder som långt ifrån kan anses vara rationella. Ett av historiens mer kända exempel är det japanska anfallet mot Pearl Harbor samt Saddam Husseins överfall på Kuwait 1991. Målet här var att bevara och utvidga nationen.

Vi ser lätt den ryska politiken som irrationell då vi värderar den mot våra egna mål och den information och föreställning som vi har för ögonen. Desto viktigare är det därför att försöka skapa sig en bild av rationaliteten utifrån utförarens perspektiv. Graden av rationalitet i en handling ska bedömas utifrån målsättningen för densamma. En annan faktor är hur man värderar den information som utgör grunden för beslutet.

Vi sitt anförande vid Folk och Försvars Rikskonferens 2015 beskrev Gudrun Persson den ryska politiken mer som en rad taktiska beslut än som följderna av någon storstrategisk plan. Likafullt, vilket hon också vidgick i sitt anförande, så kan man av Putins och andras uttalanden skönja en målsättning eller snarare en vision av att återskapa det forna sovjetimperiets storhet, åtminstone till vissa delar. Till denna ska läggas uppfattningen om att väst och Nato försöker inringa Ryssland. Putins ”fjäder” som slår tillbaka och hans kommentar till Ukrainas associationsavtal – ”det kommer att få allvarliga konsekvenser” – ger en fingervisning om hur den ryska ledningen ser på närområdet och omvärlden.

Svårare att förstå är hur den ryska politiken avvägs mot andra faktorer, framförallt de ekonomiska. Ledningen underskattar gravt Rysslands ekonomiska läge och de konsekvenser som kan uppstå. Den politik som förs skadar Ryssland ekonomiskt i flera avseenden. Här skapas en svårighet att förstå rationaliteten i agerandet.

Det kan bara förklaras av andra underliggande och viktigare bevekelsegrunder, bäst förklarade med maktens innehav i sig. Det vill säga utrikespolitiken som ett medel att bevara kontrollen och att samla stöd för ledningens maktmonopol. Det är utifrån det som termen ”inrikespolitiken driver utrikespolitiken” som jag tror, för första gången lanserades av Carolina Vendil Pallin på

FOI, kan förklaras. Välkänd är vändningen uppåt i Putins låga popularitetssiffror i takt med utvecklingen på Krim och i östra Ukraina. Historien kan uppvisa en rad exempel på liknande situationer. Det är svårt att se att den ryska ledningen har någon möjlighet att ändra på den inslagna vägen. Systemet klarar helt enkelt inte av en kursändring med mindre än att det ledande skiktet byts ut, och det kan bara ske i en oordnad process som är mer eller mindre våldsam. En allt sämre ekonomi innebär ingen garanti för omläggning av den ryska politiken. Det finns ingen automatisk koppling mellan dessa två storheter.

Rationellt handlande? Ja, om man ser säkerhetspolitik som ett nollsummespel. Det du förlorar vinner jag. Om man utgår ifrån att territorium som viktigt och avgörande. Ja, om oförmågan till att reformera ett system som kännetecknas av korruption, administrativ röra och ineffektivitet och brist på fundamentala rättigheter för medborgaren leder till en ökad impopularitet och måste kompenseras genom en aggressiv och nationalistisk utrikespolitik. Då är insikten att makten bäst säkras genom en ökad nationalistisk aggressivitet i högsta grad rationell. Ledningen i Ryssland vet vad den gör och är skicklig. Taktiken fungerar men strategin för framtiden är illa genomtänkt.

Hur ska Ryssland med sina ofantliga strukturproblem och skadeskjutna ekonomi klara av att upprätthålla en rimlig välståndsnivå och utveckling av samhället och samtidigt föra en dyrbar aggressiv utrikespolitik som redan orsakat en isolering av landet? Går regimens ekvation ihop att behålla makten genom att med en aggressiv nationalism utvidga Rysslands inflytande i omvärlden? På längre sikt är det svårt att se det rationella i ett sådant agerande. Endast risk och tragik. Ingen diktatur varar för evigt, men vägen till dess nedstörtande kan rymma förfärliga

scenarier. Risken för Gudrun Perssons ”over stretch” är i allra högsta grad verklig.

Den militära dimensionen

Ryssland lägger stor vikt vid militär förmåga, vilket den pågående militärreformen och prioriteringarna i budgeten visar. Det är inte bara utkämpande av kriget som är syftet med den militära makten utan den ska också stödja och medverka i utrikespolitiskt agerande där andra medel är mer tongivande.

Rysslands beslutsamhet att rusta upp sina konventionella styrkor ska jämföras med det svagt rustade Nato och oviljan hos dess medlemsländer att avdela resurser till försvaret. Skillnaden är stor i andel av BNP. Vi själva avdelar 1,3 procent av BNP till försvaret 2013. Flertalet länder i Europa ligger under två procent. Frankrike och Storbritannien på 2,2 respektive 2,3 procent. Det ska jämföras med Ryssland där andelen är 4,1 procent enligt SIPRIs sammanställning från 2013. Det placerar Ryssland i en klass för sig. Av de stora länderna är det bara USA som ligger över tre procent.

Det är ingen omfattande militär förmåga mätt i antal soldater som väst kan uppvisa. Målet för den amerikanska arméreformen är 32 brigadstridsgrupper³⁷ (brigad är en stridsenhet och omfattar ca

5 000-6 000 personer) för den tyska 7-8 brigader.³⁸ Ungefär motsvarande siffra gäller för Storbritannien och Frankrike.³⁹ För den ryska finns olika uppgifter men sannolikt skulle ett rimligt mål för militärreformen kunna vara ca 50 moderna brigader förutsatt att ekonomin klarar det. Det nuvarande antalet brigader bedöms av FOI till 79 stycken varav 38 är så kallade manöverbrigader.⁴⁰ Men det är genom sin tekniska överlägsenhet som väst vinner i stort vid en styrkejämförelse som utgår från ett konventionellt krig.

Mätt i ekonomisk styrka blir Ryssland en liten aktör men det är ett land med ett förärande stort antal kärnvapen.

I militärreformen utgör kärnvapenstyrkorna ett av de prioriterade områdena, vilket visar på deras betydelse för ledningen. Rysslands innehav av kärnvapen innebär att det kan bestrida varje annan makts ambitioner. Det utgör också ett medel för säkerhetspolitiska hot som kan vara frestande att utnyttja för en regim som står med ryggen mot väggen och vars resurser i andra avseende är jämförelsevis små. Gudrun Persson beskrev i sitt anförande på Folk och Försvar hur ”kärnvapenretoriken” starkt har ökat. Vad gör Sverige om vi ställs inför den typen av hot? Vi kan inte utesluta den typen av händelser. Har vi funderat över handlingsmöjligheter och vad som kan göras vid ett eventuellt kärnvapenhot och framförallt kan vi göra något nu för att skapa en bättre säkerhet?

Den ryska regimen inser sannolikt att landet är för svagt, ekonomiskt och militärt för att kunna utmana väst. Detta sagt med förbehållet att diktaturer som står med ryggen mot väggen tenderar att höja risknivån i sitt agerande. En militär katastrof generad av främst den inrikespolitiska utvecklingen i kombination med ett otydligt agerande från väst kan därför aldrig uteslutas.

I verket ”Om Kriget” diskuterar Clausewitz betydelsen av att förstå motståndarens svaga punkt som han benämner tyngdpunkten. Han lyfter fram betydelsen av att identifiera motståndarens viktigaste egenskaper, styrka och svagheter ”Av dem bildas en tyngdpunkt, ett centrum av kraft och rörelse av vilket allt beror”. ”I allianser är intressegemenskapen det centrala”.⁴¹ I en bedömning av det strategiska läget kan Clausewitz resonemang tillämpas. Det vill säga, skulle den ryska kalkylen gå ut på att med en militär aktion splittra Nato och genom detta

tvunga motståndaren att ge upp? Är det särskilt sannolikt?

Ur Natos synvinkel utgör de baltiska länderna, genom sitt geografiska läge den punkt där alliansen är som svagast. Svagt beväpnade. Liten landareal mot Östersjön och därmed svåra att försvara. Till detta kommer Estland och Lettlands ryska minoriteter. Om man från rysk sida skulle kalkylera med att verkligen utmana Nato och USA i syfte att få Nato att falla samman, så är det här den bästa möjligheten finns.

En ockupation av de baltiska länderna genom en lyckad regelrätt militär attack och ett Nato som viker undan skulle innebära att den amerikanska världsomspännande utrikes- och säkerhetspolitiken skulle tvingas till en fullständig omdefiniering. Trovärdigheten i Nato skulle kollapsa. Det skulle vara den ultimata ryska framgången, och därför är det osannolikt att vare sig Nato eller USA med sina parallella bilaterala åtaganden mot de baltiska länderna skulle acceptera detta. Hotet är helt enkelt för existentiellt.

En rysk militär aktion i Baltikum leder snabbt till oöverskådliga konsekvenser och en sannolikt total militär konflikt i Europa. Av dessa skäl är det föga troligt att en sådan skulle äga rum så länge nuvarande politiska förhållanden består. Den största risken för framtiden finns sannolikt i det subversiva hotet, där en utveckling genom informationskrigföring och terroraktioner leder till att det baltiska ländernas samhällen splittras och destabiliseras.⁴² Därför är det viktigt att även Sverige medverkar bättre med att stärka arbetet med att motverka de subversiva yttringarna i den ryska politiken.

Beslutsamheten att höja den militära tröskeln för en militär aktion i Baltikum visas kanske bäst genom USA:s gruppering av amerikanska förband i alla de tre baltiska länderna vilka minst kommer att vara kvar

2015 ut.⁴³ I november 2014 annonserade Storbritannien att man kommer att genomföra samövningar med polska förband.⁴⁴

USA genomför dessutom under 2015 en tre månader lång övning i alla de tre baltiska länderna. I styrkan, som består av ca 3 000 soldater, ingår bland annat både stridsvagnar och pansarskyttefordon.⁴⁵ Vilket har följts av ilska ryska kommentarer. En känd Putin supporter, James Jatra låter sig intervjuas på den rysskontrollerade webbsidan RT.com: ”Den enda vägen som de verkligen kan försvaras med är genom hot om en nukleär slagväxling; Chicago mot Narva. Jag tror inte att särskilt många amerikaner skulle stödja något sådant även om de visste var Narva låg.”, uttalar han och konstaterar att 3 000 soldater är helt otillräckligt för att försvara de baltiska länderna.⁴⁶ Sannolikt är det heller inte särskilt tilltalande för den ryska regimen med en ”kärnvapenslagväxling”, men retoriken är starkt obehaglig och förkastlig och visar på en oförmåga att förstå dess innebörd.

”Below article five”

För närvarande skulle den ryska regimen agerande kunna beskriva med orden: ”below article five”. Det vill säga att Ryssland i sitt agerande ska undvika att agera över den nivå som skulle kunna innebära att Natos kollektiva självförsvars klausul utlöses. Därför, som tidigare anförts, är det avgörande att västvärlden visar fasthet i sina motåtgärder. Vilket man faktiskt hitintills har gjort.

De rent militära yttringarna av den ryska politiken har skapat en ökad osäkerhet och oro. Det mest markanta i vårt närområde är den ökade ryska aggressiviteten i luften. Inflygningar mot svenskt territorium med bl a Backfire-flygplan som är avsedda för attacker med kärnvapen. Ubåtsincidenter under

hösten 2014. Kidnappningen av en estländsk säkerhetsofficer i september 2014, inne på Estlands territorium. ZAPAD-övningarna i Östersjön 2009 och 2013 där ett militärt angrepp på bland annat de baltiska länderna övades. Övningen 2009 omfattade dessutom en simulerad kärnvapenattack mot Warszawa.⁴⁷ Sammantaget en påminnelse om att ”så här kan vi göra och ni kan inte hindra oss”.

Den framgångsrika annekteringen av Krim är ett exempel på innebörden av den nya doktrinen. De ryska försöken att igångsätta ett regelrätt uppror i östra Ukraina misslyckades, främst beroende på en grov missbedömning av befolkningens hållning. Separatiströrelsen förmår inte självständigt att föra krig mot Ukraina utan ett omfattande stöd av reguljära ryska förband.⁴⁸ Den skada och försvagning som tillfogats Ukraina är emellertid omfattande. Försök från rysk sida att skapa en landförbindelse till Krim skulle sannolikt resultera i direkt militärt stöd till Ukraina från Nato och USA.

Det som emellertid är än viktigare att motverka är de mer mjuka yttringarna av den ryska politiken. De högerpopulistiska partierna i Europa med sin skepticism mot EU och USA visar ofta en positiv inställning till den ryska regimen vilket denna utnyttjar i syfte att påverka inställningen till Ryssland. Dessa partier finns bl a i Frankrike, Storbritannien, Tyskland, Italien, Ungern och Grekland. Syrizas valseger i Grekland och Fidesz' i Ungern har fört sådana politiska konstellationer till makten. Dess partiledare har hela tiden motsatt sig sanktionerna mot Ryssland och uttryckt förståelse för annekteringen av Krim och kan nu blockera beslut i Europeiska rådet. I Frankrike uttrycker Nationella Frontens Marine Le Pen öppet sin beundran för Ryssland och får lån från en rysk bank på 90 miljoner kronor, sannolikt en grundplåt till den kommande

presidentvalskampanjen. Det är Frankrikes största parti med 25 % av rösterna, och Le Pen kandiderar i presidentvalet 2017.⁴⁹ Trots den högljudda retoriken har sympatierna resulterat i få handlingar. I konkreta termer har Ryssland ännu inte inhöstat några större framgångar.

Den organiserade propagandan på internet rapporterar bland annat *Dagens Nyheter* om.⁵⁰ Påtryckningar riktas också mot ledarskribenter vid svenska dagstidningar som uppvaktas med e-post då man skriver kritiskt om Ryssland.⁵¹ Relativt välkända är det ryska försöken i Baltikum att skapa inflytande i NGO:s och politiska partier via finansiering. Partiet Harmony i Lettland är ett exempel. Flera av de sex ryska statligt kontrollerade Tv-kanalerna kan ses i de baltiska länderna och är de viktigaste informationskällorna för de ryska minoriteterna. Budskapet är detsamma men förpackas olika. Framgångarna i det ryska agerandet är inte särskilt stor men ska likafullt inte underskattas. Den lettiska regeringen arbetar med att starta en fri ryskspråkig Tv-kanal i samarbete med EU och utgör ett exempel på motåtgärder.⁵²

Den ryska lettiska minoriteten i Lettland som uppgår till ca 30 procent av befolkningen har inte påverkats i sina attityder i alarmerande omfattning. Något stöd för en separatiströrelse bedöms inte finnas. Möjligen har denna grupp en större förståelse för den ryska utrikespolitiken men är samtidigt motståndare till våld och förstörelse och i grunden lojal mot den lettiska staten. Den allvarligaste framtida risken bedöms vara en eventuell tillväxt av slutna terroristgrupper som genom våld och attentat skulle lyckas åstadkomma en splittring mellan olika grupper i Lettland. Det finns ett aktivt pågående arbete för att kunna möta en sådan utveckling.⁵³

Ytterligare verktyg för den ryska politiken är ekonomiska möjligheter till påverkan genom att ryska korrupta ekonomiska nätverk får inflytande via t ex ägande i banker. Snora bank med omfattande operationer ibland annat i Litauen och Lettland, vars ägare Vladimir Antanov är under utredning för misstänkta kriminella aktiviteter, är exempel på detta. Utvecklingen av rättsstaten i de baltiska länderna har under senare år varit positiv. Lettland har i ranking flyttat upp till 43 av 173 länder på Transparency Internationals lista. Vilket placerar det strax efter Estland och Litauen.

Energiberoendet till Ryssland ger den ryska regimen möjligheter till inflytande och påverkan. ”Energivapnet” har utnyttjats specifikt i Baltikum om än inte i stor skala. Ett exempel är konflikten om oljeterminalen i Ventspils i Lettland som det ryska oljebolaget Transneft ville ta över men inte fick och svarade med att stoppa leveranserna av olja.

Nu är det emellertid inte oljan som är problemet i de baltiska länderna. Det är gasimporten. Nästan all importerad gas används för elproduktion och uppvärmning. Fram till nu har beroendet till Ryssland varit totalt. Beroendet kan minskas på olika sätt som t ex genom sammanlänkning med grannländernas elnät. Estland är sammanbundet med Finland via Estlink, som var färdig 2007.⁵⁴ Det kan också minskas genom utbyggnad av annan infrastruktur som LNG-terminaler vilket har skett i Klaipeda i Litauen. Nya anläggningar för kärnkraft, vilka planeras i Litauen, har nu hamnat i ett osäkert läge. Omdragning av gasledningarna planeras och har delvis skett inte minst i Litauen. Även förnybar energi spelar en större roll i alla de tre baltiska länderna.

Estland är det land som är minst beroende av Ryssland, då största delen av elproduktionen sker med hjälp av oljeskif-

fer. Endast en mindre del naturgas importeras. Lettland och Litauen är helt beroende av rysk naturgas, för såväl uppvärmning som elproduktion.

Litauen lade ner kärnkraftverket Ignalina 2009. Det täckte 70 % av elbehovet. Kärnkraftsproduktionen ersattes med en nybyggd naturgasdriven anläggning vilket gjort att beroendet av rysk naturgas har ökat. Samtidigt så kommer den nya LNG-terminalen som driftsattes under 2014 att ge en större valfrihet. Här sker också ett samarbete med Lettland som är intresserat av att importera gas via terminalen. Lettland å sin sida har en mycket stor lagerkapacitet för naturgas. Så stora att full lagring täcker ett halvårs förbrukning.⁵⁵ Lagringsmöjligheten ger handlingsfrihet och är särskild värdefull i en framtid med utbyggd LNG-kapacitet.

Sammantaget är beroendet av rysk naturgas för elproduktion och uppvärmning stort i både Lettland och Litauen. Förhållandet är på väg att ändras men det tar tid. LNG-gasen har stor betydelse liksom en eventuell framtida utvinning av skiffergas från fyndigheter i Baltikum.⁵⁶ Det pågår redan diskussioner i alla tre länderna om denna möjlighet. Inom detta område kanske Sverige skulle kunna göra mer. Av central betydelse är emellertid en sammanlänkning av elnäten mellan de baltiska och skandinaviska länderna. Därför är det glädjande att det nu antligen pågår en utläggning av en elkabel mellan Sverige och Litauen vilken kommer att ytterligare minska beroendet av rysk naturgas.

Sverige, Ryssland och Baltikum

”Det är inte militära förstärkningar som är viktigt”, yttrade en hög företrädare vid ett möte på Estlands utrikesdepartement för en del år sedan. ”Det vi behöver hjälp med är

institutionsbyggande” Det han menade var bland annat problemet med de ryskspråkiga Tv-kanalerna men också alla de andra yttringarna av den ryska aggressiviteten.

Den svenska diskussionen handlar emellertid företrädesvis om en förstärkning av försvaret. Av det som tidigare anförts framgår betydelsen av att också göra rätt saker. Ett exempel är det nyligen annonserade försvarssamarbetet med Finland, men vi borde tänka bredare och göra mer. Det går inte att blunda för att det föreligger ett ryskt tryck sedan flera år tillbaka mot de baltiska länderna. Det har hitintills inte resulterat i några större framgångar. Desto viktigare att hjälpa till att motverka det ryska trycket. Det handlar inte så mycket om militära åtgärder utan om sådana som möter ett ryskt agerande som faller under den anständighet som bör präglade goda relationer grannar emellan. Har vår solidaritetsförklaring någon betydelse i det här avseendet? Jag anser det.

Sverige och vårt säkerhetspolitiska val

Sveriges militära försvar är utformat för att kunna möta ett strategiskt överfall. Motståndaren har begränsade resurser och angreppet sker på en plats i landet. Tyngdpunkten i försvaret finns hos flygvapnet. Storleken på den ännu inte existerande armén ska göra det möjligt att exempelvis försvara huvudstaden. Dess strategiska rörlighet är begränsad. Samma begränsning gäller marinen, en plats, inte två. Ett angrepp som samtidigt sker på flera platser torde inte kunna avvärjas samtidigt med framgång.

Denna jämförelsevis ringa militära förmågan ska bära upp den svenska säkerhetspolitik som statsminister Löfven sammanfattade i sin regeringsförklaring med orden:

”Den svenska militära alliansfriheten tjänar alltjämt vårt land väl. Den skapar en god grund för ett aktivt ansvarstagande för såväl vår egen som andras säkerhet. Sverige ska inte söka medlemskap i Nato”. Nytt denna gång är formuleringen ”Sverige ska inte söka medlemskap i Nato”. Därmed har vi retoriskt markerat detta. Är det bra att så tydligt definiera en sådan ståndpunkt i tider med en ökad risk?

Försvarsberedningen konstaterar i sin senaste rapport att ”Natos medlemsländer har visat solidaritet inom alliansen och agerat mot Ryssland i avskräckande syfte genom ett utökat militärt stöd till allierade. Att Nato upprätthåller förtroendet för de kollektiva säkerhetsgarantierna är av stor vikt”.⁵⁷ Nato är viktigt även för Sverige. Det håller även motståndarna till medlemskap med om, möjligen inte Miljö- och Vänsterpartiet som båda anmäler en avvikande mening i rapporten. Det är inte helt enkelt att förstå logiken i regeringsförklaringens avståndstagande till den enda organisation som kan erbjuda trygghet och kompensation för den svaga militära förmåga som Sverige har.

Låt oss jämföra Sveriges läge under trettiotalet med det vi har idag. Den positiva säkerhetspolitiska utvecklingen under 1920-talet upphörde genom de ekonomiska krafter som utlöstes av börskraschen i New York, på hösten 1929. Säkerheten och tryggheten i det tyska samhället bröt åter samman, sex år efter 1923 års ekonomiska katastrof och superinflation som ruinerade den tyska medelklassen. Det var den viktigaste anledningen till att nazisterna i Tyskland kunde gripa makten. I januari 1933 upphörde den tyska demokratiska staten. Två år senare bröt nazistregimen sönder Versaillesfredens verk genom att återinföra värnplikten i mars 1935. Motståndet mot den efterhand allt aggressivare utrikespolitiken var emellertid svagt. Det fanns helt enkelt inget ledarskap.

Frankrikes och Storbritanniens politik gentemot Tyskland kännetecknades av en rad eftergifter – appeasement. Det fanns inga andra val annat än neutralitet för Europas mellanstora och små nationer, såvida man inte ville vända sig till herrarna i Berlin. Det vill säga ända fram till den Storbritanniens försvarsallians med Polen den 25 augusti 1939. Men med det tyska angreppet den 1 september, som utlöste det andra världskriget, var det då försent.

Nu däremot är huvuddelen av Europas länder sammanslutna i en allians, Nato, som i inledningen av sin stadga förklarar om medlemmarna: "They are determined to safeguard the freedom, common heritage and civilisation of their peoples, founded on the principles of democracy, individual liberty and the rule of law. They seek to promote stability and well-being in the North Atlantic area." Till skillnad från trettioalet finns det i vår tid alternativ.

Betydelsen av kollektiv säkerhet har naturligtvis inte bara en militär dimension. Dess kanske största betydelse ligger i den politiska dynamik som skapas av medlemsländernas interaktion med varandra i en fortlöpande process, som genom sin transparens skapar förutsägbarhet och därmed säkerhet. Särskilt i en tid då ett land i Europa har inlett en riskfylld politik som ensidigt bryter mot den gällande fredsordningen. Genom ett medlemskap skulle Sverige bidra till förutsägbarhet om var vi står och därmed till en ökad stabilitet och minskad risk, inte minst för de baltiska länderna. Vi skulle öka vår egen säkerhet genom att gemensamt med andra bidra till ett enat motstånd mot det allt aggressivare Ryssland vars politik är oförutsägbart mångfasetterad, aggressiv och militärt våldsbenägen. Fasthet i vårt agerande utan aggressiva avsikter är vårt bästa skydd. Det är viktigt med en kollektiv motkraft och sammanhållning för att försvara demokra-

tin och vår rätt att organisera vårt samhälle på det sätt som vi vill. Och medlen är inte bara militära vilket tyvärr något ensidigt hävdades i svensk diskussion.

Då Claes Arvidsson som ledarskribent i *Svenska Dagbladet* första gången väckte frågan om Iskander-robotarna i Kaliningrad så frågade han sig vad syftet kunde vara att placera ut ett sådant modernt vapensystem. Iskander är avsedd för både kärnvapen och konventionella stridspetsar och har en räckvidd på ca 30 mil och når därmed ända till Gotland. Han fick inget bra svar men konstaterade att Sverige kunde göra väldigt lite för att skydda sig mot denna typ av vapen. Däremot så skulle ett Natomedlemskap innebära ett avsevärt bättre skydd. Det är sällan Natodiskussionen förmår sänka sig nedanför yviga argument om att det är en organisation som domineras av USA och har tillgång till kärnvapen.

Att alliansen har kärnvapen och är alltför beroende av USA, som agerar efter sina egna syften, är i viss mån sant men det senare gäller å andra sidan alla länder. Sveriges alliansfria politik ger sken av ett oberoende som inte existerar. Det tekniska beroendet till USA och andra länder har ökat efter det kalla kriget. Vi är sedan decennier helt beroende av amerikansk teknik för att kunna hålla igång de mer avancerade vapensystemen. Lika tekniskt beroende är vi när det gäller andra delar av vårt samhälle. Beroendet till Europa tekniskt, ekonomiskt och försörjningsmässigt har bara ökat under åren. Vår självförsörjningsgrad kan med ett grovt mått anges till ca 50 procent. Vår värdegrund är densamma som huvuddelen av Europas länder har. Vårt medlemskap i Europeiska Unionen har ytterligare beskurit utrymmet för den alliansfria politiken.

Vi tenderar att diskutera medlemskapets betydelse då en storkonflikt bryter ut. Vi talar mindre om dess betydelse idag. Eftersom

både vi själva och motståndaren vet att vi inte har förmåga att hävda territorialvattenet så har vi i praktiken lämnat det fritt för intrång med de konsekvenser en sådan politik medför. Hade Sverige varit medlem i Nato så hade sannolikt inkräktaren gjort en helt annan kalkyl.

Natofrågan står och faller med förhållningssättet hos socialdemokraterna. Varje ny partiledare undviker frågan. Ingen har vågat eller velat lägga fram den för diskussion på en partikongress. Genom vårt hemliga samarbete under det kalla kriget med Nato och flera av dess medlemsländer existerade under den tiden ett sorts kvasi-medlemskap. Det är något som vi har fortsatt med, fast i öppnare form inom ramen för Partnerskap för Fred. Vilket är noga offentligt redovisat.

Under decennier har den socialdemokratiska ledningen försuttit möjligheten att skapa utrymme för en mer öppen diskussion. Ledarskap är att gå före och visa vägen. Vi känner alla standardargumenten som nästan mekaniskt upprepas. I det försämrade

läge som inträtt har oförutsägbarheten ökat och därmed risken för framtiden. Om vi i denna situation envisas med en fortsatt alliansfrihet så kräver en sådan lösning ett helt annat försvar än det vi har och inte ens då kan vi någon längre tid klara oss själva på grund av vårt beroende till omvärlden. Det blir inte billigare med ett medlemskap men det blir säkrare och ger mer effekt.

Därför borde socialdemokraterna på allvar pröva fråga om det inte är hög tid att åtminstone börja diskutera principen att inte ingå medlemskap i militära allianser. Det är en politisk uppgift och det är en sak för partiets ledning att, som man gör i Finland, våga diskutera medlemskapsfrågan. Sakargumenten för ett medlemskap är för starka för att viftas bort med svepande förklaringar om USA:s inflytande och kärnvapen.

Det finns länder som har erfarenhet av att vakna upp när det var för sent.

Författaren är tidigare generalsekreterare hos Folk och Försvar.

Noter

1. Nemtsov, Boris: "Varför för Putin krig mot Ukraina?" *Kyiv Post*, 2014-09-01, <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/09/1/7036345/>.
2. Gessen Masha: *The man without a face*, Riverhead Books, New York 2012, s 223-224. Även Dokument utifrån: *Ryssland enligt Putin*, SVT, 2015-03-01.
3. Appelbaum, Anne: "Vladimir's Tale", *New York Review of Books*, 2012-03-29, <http://www.nybooks.com/articles/archives/2012/apr/26/vladimirs-tale/> samt "He and His Cronies Stole Russia", 2014-12-18, <http://www.nybooks.com/articles/archives/2014/dec/18/how-he-and-his-cronies-stole-russia/>.
4. Forss, Stefan; Kiianlinna, Lauri; Inkinen, Pertti och Hult, Heikki: *The Return of Russia's Geopolitical Way of Thinking The Development of Russian Military Policy and Finland*, National Defence University, Department of Strategic and Defence Studies, Series 2: Research Reports No 49, Juvenes Print Oy, Tempere 2013, s 9.
5. Op cit, Gessen Masha, se not 2, s 26.
6. Ibid, s 23, 26, 37-39.
7. Ibid, s 181, 182.
8. Ibid, s 227.
9. Trenin Dimitri: *Russia's Breakout From the Post-Cold War System: The Drivers of Putin's Course*, Carnegie, Moskva 2014, s 7-8.
10. Op cit, Gessen Masha, se not 2, s 281.
11. Worldometers: "Countries in the world (ranked by 2014 population)", <http://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/>.

12. International Monetary Fund: *World Economic Outlook Database, Report for Selected Countries and Subjects*, april 2015, <http://www.imf.org/>.
13. International Monetary Fund: *World Economic Outlook Database, Report for Selected Countries and Subjects*, oktober 2014, <http://www.imf.org/>.
14. Ostroukh, Andrey: "Russia plans budget cuts as oil slump, sanctions bite", *Wall Street Journal*, 2015-01-14, <http://www.marketwatch.com/story/russia-plans-budget-cuts-as-oil-slump-sanctions-bite-2015-01-14>.
15. The World Bank, Press release: "World Bank Revises Its Growth Projections for Russia for 2015 and 2016" *World Bank* 2014-12-09, www.worldbank.org/en/news/press-release/2014/12/08/world-bank-revises-its-growth-projections-for-russia-for-2015-and-2016.
16. Op cit, Ostroukh, Andrey, se not 14, s 5.
17. Korsunskaya Dasha: "Russia's Finance Minister sees economy shrinking 4 percent in 2015", *Reuters*, 2014-12-26, www.reuters.com/article/2014/12/26/us-russia-gdp-fcast-idUSKBN0K40KF20141226.
18. "Ryssland tömmer halva krigskassan", *Svenska Dagbladet*, Näringsliv, Notis, 2015-02-27, http://www.svd.se/naringsliv/ryssland-tommer-halva-kriskassan_4368873.svd.
19. Putin, Vladimir: Tal; "Meeting with Federal Assembly members" *President of Russia*, 2014-12-22, eng.kremlin.ru/transcripts/23420.
20. Khrennikova, Dina: "Russia Confronts Stagnant Oil Output After Crude Price Slump", *Bloomberg*, 2015-01-19, <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-01-19/russia-confronts-stagnant-oil-production-after-crude-price-slump>.
21. Orlov, Alexander: "Budgeten inte en klippa", *Gazeta*, 2014-10-10, <http://www.gazeta.ru/business/2014/10/10/6257153.shtml>, samt: Kjus, Torbjörn: "The fat lady has stopped singing – the oil price party is over – Now the hangover starts", *Oil Market Outlook*, 2014-10-29 DNB, www.fullertreacymoney.com/system/data/files/PDFs/2014/October/29th/2014%2010%2029%20The%20fat%20lady%20has%20stopped%20singing%20-%20now%20the%20hangover.pdf www.fullertreacymoney.com. Rapporten ger en översikt av utvecklingen på oljemarknanden, samt: Samtal Michael Löw, Löw är f d koncernchef för Preem.
22. Ibid.
23. Ibid.
24. U.S. Energy Information Administration: "Shale oil and shale gas resources are globally abundant", *TODAY IN ENERGY*, 2014-01-02, US Department of Energy, www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=14431.
25. Kaletsky, Anatole: "Oljepriset har nått sitt nya tak", *Dagens Nyheter* 2015-01-15, <http://www.dn.se/ledare/kolumner/oljepriset-har-natt-sitt-nya-tak/>
26. Op cit, intervju och samtal med Michael Löw, se not 21.
27. Putin, Vladimir: Tal; "Address by President of the Russian Federation", *President of Russia*, 2014-03-18, <http://eng.kremlin.ru/transcripts/6889>, (Putins tal till Duman med anledning av annekteringen av Krim).
28. Putin, Vladimir, intervju: "Putin: Nazi virus 'vaccine' losing effect in Europe" *RT, Russia Today*, 2014-10-15, <http://rt.com/politics/official-word/196284-ukraine-putin-nazi-europe/>.
29. Putin, Vladimir: "Interview to Politika newspaper" *President of Russia*, 2014-10-15, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/46806>.
30. Putin, Vladimir: "Presidential Address to the Federal Assembly", *President of Russia*, 2014-12-04 <http://eng.kremlin.ru/news/23341>.
31. Op cit, Forss, Stefan m fl, se not 4, s 11-18.
32. Persson, Gudrun och Vendil Pallin, Carolina: *A Rude awakening*, FOI, Stockholm 2014, avsnitt 3, Setting the scene – The View from Russia.
33. Op cit, Forss, Stefan, m fl, se not 4, s 16.
34. Collina, Tom Z: "The Conventional Armed Forces in Europe (CFE) Treaty and the Adapted CFE Treaty at a Glance", *Arms Control Association* 2012-08-01, <https://www.armscontrol.org/factsheet/cfe>.
35. Gerasimov, Valerij: "Nya utmaningar kräver nytänkande formerna och stridsmetoder", tal vid möte i Krigsvetenskapsakademien, *vpk-news.ru*, 2013-02-27, <http://www.vpk-news.ru/articles/14632> 2013, (inofficiell, svensk översättning, ej publicerad).
36. Hedenskog, Jakob och Vendil Pallin, Carolina: *Rysk Militär förmåga i ett tioårs-perspektiv – 2013*, FOI, Stockholm 2014, s 125-127.

37. Tan, Michelle: "Big BCT changes mapped out for 2015", *Army Times* 2014-02-09, <http://www.armytimes.com/story/military/pentagon/2015/02/09/army-bct-reorganization/22936227/>.
38. Federal Ministry of Defense: *The Reorientation of the Bundeswehr*, översikt utgiven av Tyska Försvarsministeriet, Bonifatius GmbH, Paderborn, 2102, s 39.
39. Ministère de la Défense: *French White Paper on Defense and national Security*, Paris 2013, s 130; samt The Management of Defense: "Total British Armed Forces", *armedforces.co.uk*, <http://www.armedforces.co.uk/modlistings/10003.html>.
40. Op cit, Hedenskog, Jakob och Vendil Pallin, Carolina, se not 36, s 23, 24; samt Barabanow, Mikhail: *Russias new army*, Centre for Analysis of Strategies and Technologies, Moscow 2011, s 29.
41. Clausewitz, Carl von: *Om kriget*, Svensk översättning, Stockholm 1991, s 606.
42. Kazocins Janis: *Will Latvia be Putins next victim in 2015?* Latvian security Yearbook 2015, Riga 2015, s 75, jämte samtal med författaren. Kazocins var tidigare chef för Byrån för Lettlands Författningsskydd (Constitution Protection Bureau, SAB).
43. Pempel, Casper: "U.S. troops to remain in Baltics, Poland next year", *Reuters*, 2014-11-23, <http://www.reuters.com/article/2014/11/23/us-ustroops-baltics-idUSKCN0J70V520141123>.
44. MacLellan, Kylie: "UK troops in largest armoured deployment in E.Europe for six years", *Reuters*, 2014-11-21, <http://www.reuters.com/article/2014/11/21/britain-defence-poland-idUSL6NOTB4CY20141121>.
45. Deutsche Welle: "US deploying 3,000 troops to the Baltics", *Deutsche Welle*, 2015-03-09, <http://www.dw.de/us-deploying-3000-troops-to-the-baltics/a-18304692>.
46. Jatras, James: Intervju i RT.com; "US troops drills in Baltic states is more a political than military show". *RT (Russia Today)* 2015-10-03, <http://rt.com/op-edge/239201-us-nato-troops-baltic-states/>.
47. Op cit, Kazocins, Janis, se not 42, s 73.
48. Op cit, Kazocins, Janis, se not 42, s 72, 73, jämte samtal med författaren.
49. Winiarski, Michael: "Putin idolen för många av Europas populisterna", *Dagens Nyheter*, 2015-02-03.
50. Nevéus, Ingmar: "De är Putins soldater på nätet", *Dagens Nyheter*, 2015-02-05.
51. Erfors, Eric: intervju, Erfors är ledarskribent, *Expressen*.
52. Kudors Andis: samtal, Kudors är chef för Center for East European studies, Riga.
53. Op cit, Kazocins, Janis, se not 42, samtal med denne.
54. Chatzopoulos, Ioannis; "The geopolitical importance of the Baltic States", *Research Institute for European and American Studies (RIEAS)* 2013-12-29, www.rieas.gr/research-areas/2014-07-30-08-58-27/russian-studies/2082-the-geopolitics-of-the-baltic-states.
55. Op cit, Kudors, Andis, se not 53, samtal.
56. European network of transmission system operators for gas (entsog): Report; *Baltic Energy Market Interconnection Plan, GRIP*, ENTSG aish, Bryssel, 2013, s 20-30, http://www.entsog.eu/public/uploads/files/publications/GRIPs/2014/GRIP_002_140514_BEMIP_2014-2023_main_low.pdf.
57. Försvarsberedningen: *Försvaret av Sverige, Starkare försvar för en osäker tid*, Fritzes, Stockholm, 2014, s 17.